

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ В НАУКОВОМУ ОБІГУ

Катерина Коваль

здобувач ступеня рНд

спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

Рівненський державний гуманітарний університет

Науковий керівник: Петренко Оксана Борисівна

доктор педагогічних наук, професор

проректор з інноваційної діяльності та міжнародного співробітництва

Рівненський державний гуманітарний університет

У сучасному глобалізованому світі з розвитком технологічних досягнень, поширенням міграційних процесів та проблем етнічної дискримінації важливим питанням для дослідників стало вивчення співіснування людей у різних етнічних та гетерогенних групах. В науковому обігу ХХ століття виникають нові поняття, що відображають особливості цих процесів. Серед таких категорій у межах Європи з'являється поняття «полікультурність», появу якого пов'язують з діяльністю Організації Об'єднаних Націй та підписання низки документів для врегулювання рівноправного співіснування культур з толерантними взаємовідносинами: Загальна Декларація прав людини (Загальна декларація прав людини, 1948), Декларація ООН «Про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» (Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, 1992), Декларація принципів толерантності (Декларація принципів толерантності, 1995).

Термін «полікультурність» є поєднанням двох складових: «культурність», тобто «культура» та частки «полі-», що з грецької мови перекладається як

«багато-», однак трактування частки «полі-» - це не просто множинність, а й взаємозбагачення. В основі ідей полікультурності закладені світоглядні позиції культурного плюралізму, а саме визнання і поваги існування різних культур у спільному соціальному просторі, що дозволяє не лише співіснувати різним культурам, а й взаємодіяти, взаємозбагачуватися.

В науковому обігу є близькі за змістом і навіть синонімічні поняття до полікультурності, такі як «поліетнічність», «багатокультурність», «міжкультурність», «інтеркультурність», «мультикультурність», «транскulturність», «кроскультурність» тощо. Визначивши особливості кожної категорії та відмінності між ними, дасть змогу в подальшому правильно розуміти та вживати терміни в науковому обігу.

Полікультурність передбачає співіснування в одному суспільстві кількох етнічних груп, при якому не лише визнається їхня різноманітність, а й заохочується взаємодія, повага до культурних відмінностей та збереження етнічної самобутності. Це означає, що полікультурність включає поліетнічність так як і багатокультурність, що притаманна представникам різних національностей. Багатокультурність – це ширше поняття, що характеризується як сукупність культур у межах певного соціуму. В «Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» зазначається, що «...культурне розмаїття створює багатий і різноманітний світ, який розширює діапазон вибору та сприяє людським можливостям і цінностям, будучи, отже, рушійною силою сталого розвитку для громад, народів та націй» (Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження, 2010). Динамічний процес активної взаємодії представників різних культур через діалог, інтеграцію, комунікацію являє собою міжкультурність, а полікультурність реалізується через цю взаємодію між людьми з різним культурним досвідом. Більш глибокою міжкультурною взаємодією, що ґрунтується на постійному діалозі та вказує на існування культурних зв'язків, є інтеркультурність. Особливістю інтеркультурності в порівнянні з полікультурністю є те, що акцент надається інтеграції та створення спільного

культурного простору, у якому люди з різних культур формують нові колективні ідентичності, формують нові спільні цінності та якості культури. У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності інтеркультурність «передбачає інтегрованість української національної культури в контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру. полікультурність стосується здатності людини ототожнювати себе з певною культурою та брати участь у культурних процесах (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, 2000). Інтеркультурність, зі свого боку, трактується як здатність відчувати на власному досвіді відмінність іншої культури й використовувати цей досвід для переосмислення власної

Деякі науковці стверджують, що синонімом поняття «полікультурність» є «мультикультурність». Так, Фред Дервін стверджує, що «... це тотожні поняття, які вживаються у різних частинах світу і різниця між ними суто географічна» (Dervin, 2015, р. 75). У понятті «мультикультурність» частка «мульти-» з латинської мови означає «багато-», однак розуміється як множинність культур, кожна з яких розглядається окремо. Мультикультуралізм означає співіснування в єдиному політичному суспільстві кількох помітних культурних груп, які бажають і, в принципі, здатні відтворювати свою специфічну ідентичність (Дрожжина, 2008, с. 97). Мультикультуралізм, вперше запроваджений у Канаді в 1970-х роках, передбачає категоріальне уявлення про культури, яке передбачає, що культури є «обмеженими групами, що визначаються спільними відмінними рисами» та «розвивають власні норми *sui generis*» Мультикультурна ідеологія вселяє думку, що кожна культурна традиція заслуговує на повагу та збереження сама по собі; таким чином, мультикультурна політика зазвичай передбачає збереження кількох культур пліч-о-пліч (Berry, 2013, р. 667). Ці поняття пов'язані між собою, однак мають різні акцент і концептуальні підходи. На противагу мультикультурності, в основі якої ідея співіснування культур, особливістю полікультурності є

підтримка і взаємодія культур, взаємоповага і партнерство для покращення спільного культурного надбання. Сучасним терміном взаємодії культур є транскультурність, що вказує на перехід через межі культур, їх змішування, трансформацію й створення нових культурних форм. Якщо полікультурність базується на діалозі, то транскультурність – це не просто взаємозв'язок, а й взаємопроникнення, трансформація і створення нової культури. Це поняття є синонімічним кроскультурності, що в перекладі з англійської мови означає «перетинатися», відображаючи процеси взаємодії між культурами та адаптації людини до нових соціокультурних умов. крос-культурності, де наголос робиться на актуалізації діяльній взаємодії (вербальній і невербальній) представників різних культур і світоглядних систем.

Здійснивши аналіз категорій, що співзвучні з полікультурністю, чітко визначено, що вони не тотожні, але пов'язані між собою і відображають різні підходи до культурного різноманіття: від простого співіснування етнічних і культурних груп до активного міжкультурного діалогу та формування нових культурних ідентичностей шляхом змішування культур.

Полікультурність за своїм значенням є багатовимірною категорією, яку використовують у різних науках та відображають крізь власну призму спрямованості. Крім того, як вітчизняні, так і зарубіжні науковці вивчають полікультурність відносно своїх досліджуваних тем.

У педагогічному вимірі полікультурність визначається також різнопланово: як якість особистості, компетентність, як середовище співіснування та умова в гетерогенних групах, зазвичай полікультурність розглядають як інструмент або результат полікультурної освіти та полікультурного виховання. Так, в Енциклопедії освіти цей термін вживається тільки по відношенню до виховання як процес цілеспрямованої соціалізації учнів, що передбачає оволодіння особистістю системою національних і загальнокультурних цінностей, комунікативних і емпатичних вмінь, що дозволяють школяреві здійснювати міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур, а також толерантність стосовно іншопольтурних носіїв (Енциклопедія освіти, 2021,

с.806). Полікультурність визначено як один із принципів у Концепції громадянської освіти в Україні як ідея універсальності прав людини, а також ідея етнокультурного розмаїття України, Європи, світу (Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, 2022). Саме цю ідею підтримують деякі українські науковці, зокрема П. Кендзьор розглядає полікультурність у своїх працях з погляду концепту «культура» та визначає його як суспільну характеристику, яка містить низку різноманітних, але взаємозалежних культурних традицій, що асоціюються, як правило, з етнічними, релігійними, регіональними, а також різноманітними соціальними компонентами того чи іншого суспільства та дає можливість особистості самореалізуватися через усвідомлення своєї належності до певної культури та через відкритість до інших культур (Кендзьор, 2017, с. 54). І.Бех у «Програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» зазначав, що полікультурність передбачає інтегрованість української культури у європейський та світовий простір та створення для цього необхідних передумов (Бех, 2015, с. 25). Учасники конференції «Полікультурна освіта в Україні», яка відбулася в 1998 році, у своєму зверненні зазначають, що полікультурність – це «такий принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот, з притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з ширшою крос-культурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визнання спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму» (Полікультурна освіта в Україні, 1999, с. 5).

У межах культурологічного дискурсу вона розглядається як один із ключових механізмів гармонізації міжлюдських взаємин у багатокультурному світі. Залежно від наукової парадигми, полікультурність інтерпретується як форма визнання цінності кожної культури, як комунікативний простір міжкультурного діалогу та як середовище, що сприяє самореалізації індивіда шляхом усвідомлення та прийняття власної культурної ідентичності. У центрі уваги

культурології — не лише опис цього явища, а й розробка теоретичних моделей ефективної та конструктивної міжкультурної взаємодії. Водночас фіксуються й певні загрози, пов'язані з процесами полікультурності, зокрема ризики маргіналізації, міжкультурних конфліктів та зростання культурного відчуження. Філософський підхід до аналізу полікультурності базується на її розумінні як світоглядної та аксіологічної категорії, що репрезентує принципи рівності, самодостатності та ціннісної повноцінності всіх культур. Полікультурність у цьому контексті постає як опозиція ксенофобії, культурному імперіалізму та стереотипізації, формуючи засади етичного плюралізму, взаємоповаги та міжкультурного діалогу. У соціології полікультурність розглядається як структурна характеристика сучасних суспільств, у яких співіснують і взаємодіють численні етнічні, мовні, релігійні та національні групи. Предметом дослідження є механізми інтеграції, умови формування міжкультурних зв'язків, а також соціальні ризики, пов'язані з напруженістю та конфліктами у полікультурному середовищі. Політологічне трактування полікультурності орієнтоване на вивчення державної політики у сфері етнічного, національного та культурного розмаїття. Полікультурність аналізується в контексті інтеграційних процесів, політики щодо національних меншин, міграційних стратегій та побудови інклюзивного громадянського суспільства. Особлива увага приділяється забезпеченню права кожної етнокультурної спільноти на збереження, розвиток і передачу своєї культурної спадщини, а також формуванню стійких моделей міжкультурної толерантності, взаєморозуміння та політичної стабільності в багатокультурних державах. У межах психологічного знання полікультурність осмислюється як чинник, що впливає на розвиток особистості, зокрема її ідентичності, міжособистісної взаємодії та здатності до адаптації в іншокультурному середовищі. Актуальним є вивчення процесів формування полікультурної компетентності, емпатії, толерантності, а також дослідження психологічних механізмів подолання міжкультурних бар'єрів. Полікультурність у цьому контексті постає як

специфічна ментальна установка, що базується на ідеалах свободи, справедливості та рівності.

Концеп полікультурності інтегрується також в інші галузі науки, особливо там, де стикаються людські фактори, культура і глобальний контекст. полікультурність у різних науках постає як складне й багатогранне явище, що поєднує культурні, соціальні, психологічні, політичні та освітні виміри. Її дослідження спрямоване на пошук шляхів мирного співіснування, взаємоповаги та конструктивної взаємодії між культурами в умовах глобального світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех, І. Д. (2015). Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа Українських Карпат, (12–13), 26–37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2015_12-13_25
2. Дрожжина, С. В. (2008). Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. Політичний менеджмент, 3, 96–106.
3. Генеральна Асамблея ООН. (1948, 10 грудня). Загальна декларація прав людини (Резолюція 217 А (III)). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Генеральна Асамблея ООН. (1992, 18 грудня). Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text
5. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
6. Кендзьор, П. І. (2017). Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика) [Дисертація доктора педагогічних наук, Національна академія педагогічних наук України, Інститут проблем виховання].
7. Кремень, В. Г. (Ред.). (2021). Енциклопедія освіти (2-ге вид., допов. та перероб.). Юрінком Інтер.
8. Міністерство освіти і науки України. (2000). Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Шлях освіти, (3), 7–13.
9. Полікультурна освіта в Україні: Збірник статей за матеріалами конференції. (1999). Київ, 5 с.

10. ЮНЕСКО. (1995, 16 листопада). Декларація принципів толерантності.
<https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/337/>
11. ЮНЕСКО. (2010, 20 січня). Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. Закон України №1811-VI.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text
12. Berry, J. W. (2013). Research on multiculturalism in Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(6), 663–675.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147176713001077>
13. Dervin, F. (2015). Towards post-intercultural teacher education: Analyzing “extreme” intercultural dialogue to reconstruct interculturality. *European Journal of Teacher Education*, 38(1), 71–86.

THE PHENOMENON OF TRANSLINGUALISM FROM THE EDUCATIONAL PERSPECTIVE

Olha Ameridze,

teacher of the Department of Language Training and Communication,
Kyiv National University of Construction and Architecture

The phenomenon of translingualism is used to refer to the language practice of bilinguals – individuals who successfully communicate in two or more languages (Wei, 2018). Bilinguals strategically utilize various features of their own language repertoires to achieve their communicative goals, as well as the goals of personal development in a particular discursive situation.

According to Pennycook (2007), translingualism as an individual’s ability involves the use of the speaker’s entire communicative repertoire, as a result of which languages and cultures smoothly flow into each other, while at the same time facilitating the communication process, and in some places hindering it. This explains the processes of transference and interference during foreign language training. The latter is the mutual penetration into the speech of bilinguals of elements of different levels of the two languages that he possesses, which is perceived as a foreign accent